
SPIS TREŚCI

WSTĘP	13
Część I	
CZĘŚĆ TEORETYCZNA	15
Rozdział 1	
OKRES DORASTANIA	17
1.1. Definicja, ramy czasowe i cechy adolescencji	17
1.2. Dynamika zmian w rozumieniu dorastania w koncepcjach psychologicznych	21
1.3. Zadania rozwojowe młodzieży w okresie dorastania	26
1.4. Rozwój fizyczny, psychiczny i behawioralny w okresie dorastania	28
1.4.1. Rozwój fizyczny w okresie dorastania	28
1.4.2. Rozwój psychiczny w okresie dorastania	33
1.4.2.1. Rozwój poznawczy młodzieży	33
1.4.2.2. Rozwój emocjonalny i społeczny w okresie dorastania	35
1.4.3. Rozwój behawioralny młodzieży w okresie dorastania	50
Rozdział 2	
KONTEKSTY ROZWOJU MŁODZIEŻY W OKRESIE DORASTANIA	52
2.1 Temperamentalny kontekst rozwoju w okresie adolescencji	52
2.1.1. Pojęcie temperamentu	52
2.1.2. Koncepcje temperamentu skoncentrowane na dziecku	54
2.1.3. Rozwojowy model temperamentu M. Rothbart	57
2.1.3.1. Założenia koncepcji M. Rothbart	57
2.1.3.2. Struktura temperamentu	59
2.1.4. Struktura temperamentu w adolescencji	66

2.1.4.1. Reaktywność temperamentalna w adolescencji	66
2.1.4.2. Samoregulacja temperamentalna w adolescencji	68
2.1.5. Społeczny kontekst rozwoju w okresie adolescencji	69
2.1.6. Relacje rodzinne jako kontekst rozwoju w okresie dorastania	70
2.1.6.1. Pojęcie systemu rodzinnego	70
2.1.6.2. Wybrane modele systemów rodzinnych	72
2.1.6.3. Funkcjonowanie rodziny według modelu kołowego D.H. Olsona	75
2.1.6.4. Rodzinny kontekst funkcjonowania/rozwoju adolescentów	78
2.1.7. Relacje rówieśnicze jako kontekst rozwoju w okresie dorastania	86
2.1.7.1. Mechanizmy i funkcje relacji rówieśniczych	86
2.1.7.2. Relacje rówieśnicze w klasie szkolnej	90
2.1.7.3. Relacje rówieśnicze w obliczu nowych technologii	92
2.2. Zajęcia dodatkowe i dowolne jako kontekst rozwoju w okresie dorastania	96
2.2.1. Czas wolny jako kontekst rozwoju w okresie dorastania	97
2.2.1.1. Definicje czasu wolnego	97
2.2.1.2. Funkcje, formy i uwarunkowania czasu wolnego	102
2.2.1.3. Rozumienie czasu wolnego młodzieży	107
2.2.1.4. Sposoby spędzania przez młodzież wolnego czasu	108
2.2.1.5. Uwarunkowania i skutki wolnego czasu młodzieży	110
2.2.2. Zajęcia dodatkowe jako kontekst rozwojowy w okresie dorastania	111
2.2.2.1. Definicja zajęć dodatkowych	111
2.2.2.2. Rodzaje i wymiary zajęć dodatkowych	113
2.2.2.3. Funkcje i skutki zajęć dodatkowych	114
2.2.2.4. Uwarunkowania zajęć dodatkowych	119
2.2.3. Zajęcia dowolne jako kontekst rozwojowy w okresie dorastania	121
2.2.3.1. Definicja zajęć dowolnych	121
2.2.3.2. Funkcje i skutki zajęć dowolnych młodzieży	122
2.2.3.3. Uwarunkowania zajęć dowolnych młodzieży	125

Rozdział 3

WYBRANE PROBLEMY OKRESU DORASTANIA	128
3.1. Psychopatologia rozwojowa	128
3.1.1. Definicja psychopatologii rozwojowej	128
3.1.2. Koncepcja odporności psychicznej (resilience) w psychopatologii rozwojowej dzieci i młodzieży	130

3.1.3. Współczesne podejście do badań z obszaru psychopatologii rozwoju	134
3.2. Wybrane problemy okresu dorastania	136
3.2.1. Zachowania ryzykowne i zachowania problemowe – ramy definicyjne	138
3.2.2. Zachowania ryzykowne młodzieży w okresie dorastania	141
3.2.3. Epidemiologia zachowań ryzykownych wśród młodzieży	142
3.2.3.1. Uwarunkowania zachowań ryzykownych młodzieży – teoria i badania	146
3.2.3.2. Zachowania ryzykowne młodzieży związane z używaniem substancji psychoaktywnych i dysfunkcyjnym korzystaniem z internetu	164
3.2.4. Problemy inter- i eksternalizacyjne w okresie dorastania	174
3.2.4.1. Koncepcja pomiaru i klasyfikacji zaburzeń behawioralnych i emocjonalnych T.M. Achenbacha	174
3.2.4.2. Epidemiologia zachowań problemowych w okresie dorastania	182
3.2.4.3. Genetyczno-temperamentalne i środowiskowe uwarunkowania zachowań problemowych	184

Część II

CZĘŚĆ EMPIRYCZNA	193
-------------------------	-----

Rozdział 4

METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH	195
4.1. Problematyka i cel badań	195
4.2. Pytania, hipotezy i zmienne w badaniu	211
4.3. Metody badań	218
4.3.1. Kwestionariusz temperamentu we wczesnej adolescencji – wersja zrewidowana (Early Adolescent Temperament Questionnaire – EATQ-R)	218
4.3.2. Kwestionariusze „Klasa wobec mnie” i „Ja wobec klasy”	222
4.3.3. Skale Oceny Rodziny (SOR)	225
4.3.4. Kwestionariusz Youth Self-Report (YSR)	227
4.3.5. Ankieta własna – Ankieta dla ucznia	229
4.4. Procedura badań	232
4.5. Charakterystyka badanych	233
4.5.1. Charakterystyka socjodemograficzna badanych	233

4.5.2. Charakterystyka badanych pod kątem ich uczestnictwa w zajęciach dodatkowych i dowolnych	235
4.5.3. Charakterystyka badanych pod kątem ich relacji rówieśniczych poza szkołą	237
4.5.4. Charakterystyka badanych pod kątem przejawiania zachowań ryzykownych	239
4.6. Wstępna analiza danych	240

Rozdział 5

WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH I DISKUSJA NAD NIMI 242

5.1. Zachowania problemowe a zachowania ryzykowne	242
5.1.1. Analiza wyników badań dotyczących zachowań problemowych i zachowań ryzykownych	242
5.1.1.1. Związki zachowań problemowych z zachowaniami ryzykownymi	242
5.1.1.2. Związki zachowań ryzykownych z zachowaniami problemowymi	254
5.1.2. Zachowania problemowe a zachowania ryzykowne – dyskusja nad wynikami	265
5.1.2.1. Związki zachowań problemowych z zachowaniami ryzykownymi	265
5.1.2.2. Związki zachowań ryzykownych z zachowaniami problemowymi	271
5.2. Temperament a zachowania problemowe oraz ryzykowne związane ze stosowaniem substancji psychoaktywnych i korzystaniem z internetu	276
5.2.1. Analiza wyników badań dotyczących temperamentu i zachowań problemowych	277
5.2.1.1. Związki temperamentu z zachowaniami problemowymi	277
5.2.2. Związki temperamentu z zachowaniami ryzykownymi związanymi z używaniem substancji psychoaktywnych i korzystaniem z internetu	279
5.2.3. Temperament a zachowania problemowe i ryzykowne – dyskusja nad wynikami	292
5.3. Temperament a podejmowana aktywność wolnoczasowa (zajęcia dodatkowe i dowolne)	302
5.3.1. Analiza wyników badań dotyczących temperamentu i podejmowanej aktywności wolnoczasowej	302

5.3.2. Temperament a uczestnictwo w dodatkowych i dowolnych zajęciach – dyskusja nad wynikami	318
5.4. Czynniki rodzinne a zachowania ryzykowne i zachowania problemowe	327
5.4.1. Analiza wyników badań dotyczących czynników rodzinnych i zachowań problemowych	327
5.4.1.1. Związki czynników rodzinnych z zachowaniami problemowymi	327
5.4.1.2. Związki czynników rodzinnych z zachowaniami ryzykownymi związanymi z używaniem substancji psychoaktywnych i internetu	330
5.4.2. Czynniki rodzinne a zachowania ryzykowne i problemowe – dyskusja nad wynikami	343
5.5. Czynniki rodzinne a podejmowana przez młodzież aktywność wolnoczasowa (zajęcia dodatkowe i dowolne)	352
5.5.1. Analiza wyników badań dotyczących czynników rodzinnych i aktywności wolnoczasowej	352
5.5.2. Czynniki rodzinne a podejmowanie zajęć dodatkowych i dowolnych – dyskusja nad wynikami	364
5.6. Czynniki rówieśnicze a zachowania problemowe i zachowania ryzykowne	374
5.6.1. Analiza wyników badań dotyczących czynników rówieśniczych i zachowań problemowych młodzieży	375
5.6.1.1. Związki czynników rówieśniczych z zachowaniami problemowymi młodzieży	375
5.6.1.2. Związki czynników rówieśniczych z zachowaniami ryzykownymi związanymi z używaniem substancji psychoaktywnych i internetu	377
5.6.2. Czynniki rówieśnicze a zachowania ryzykowne i problemowe – dyskusja nad wynikami	390
5.7. Czynniki rówieśnicze a podejmowana aktywność wolnoczasowa (zajęcia dodatkowe i dowolne)	402
5.7.1. Analiza wyników badań dotyczących czynników rówieśniczych i podejmowanej aktywności wolnoczasowej	402
5.7.2. Czynniki rówieśnicze a uczestnictwo w zajęciach dodatkowych i dowolnych – dyskusja nad wynikami	420
5.8. Czynniki psychospołeczne a zachowania ryzykowne i problemowe w okresie dorastania. Pośrednicząca rola zajęć dodatkowych i dowolnych	430
5.8.1. Analiza wyników badań dotyczących pośredniczącej roli zajęć wolnoczasowych	432

5.8.1.1. Mediacyjna rola czytania	432
5.8.1.2. Mediacyjna rola artystycznych zajęć dowolnych	438
5.8.1.3. Mediacyjna rola spędzania czasu z bliskim	440
5.8.1.4. Mediacyjna rola spędzania czasu w galerii handlowej	449
5.8.1.5. Mediacyjna rola zajęć dodatkowych ruchowych	459
5.8.1.6. Mediacyjna rola aktywnych zajęć dowolnych	465
5.8.1.7. Mediacyjna rola uczestnictwa w zajęciach dodatkowych	468
5.8.2. Czynniki rodzinne, rówieśnicze i temperamentalne a zachowania problemowe i ryzykowne w okresie dorastania oraz pośrednicząca rola zajęć dodatkowych i dowolnych – dyskusja nad wynikami	469
Rozdział 6	
WNIOSKI I KIERUNKI DALESZYCH BADAŃ	486
ANEKS 1. Zmienne socjodemograficzne a zachowania ryzykowne i problemowe	494
1. Zmienne socjodemograficzne a zachowania ryzykowne związane z piciem alkoholu	494
2. Zmienne socjodemograficzne a zachowania ryzykowne związane z paleniem papierosów	498
3. Zmienne socjodemograficzne a zachowania ryzykowne związane z zażywaniem narkotyków i dopalaczy	502
4. Zmienne socjodemograficzne a zachowania ryzykowne związane z korzystaniem z internetu	506
5. Zmienne socjodemograficzne a zachowania problemowe	511
ANEKS 2. Statystyki opisowe zmiennych ilościowych	515
ANEKS 3. Zmienne w modelach mediacyjnych	518
BIBLIOGRAFIA	538
WYKAZ TABEL I RYSUNKÓW	600